

ZENGŠTOKO GIESMIŲ CHRKSCZIONISCHKŲ IR DUCHAUNISCHKŲ NAUJŲ TEKSTŲ ISTORIJA

GUIDO MICHELINI

Dipartimento di Lingue e letterature straniere
Università degli studi di Parma
Viale San Michele 9a, 43100 Parma, Italia
El. paštas: gmic@unipr.it

Lozoriaus Zengštoko parengtos 1612 m. *Giesmes Chriksczionischkos ir Duchauischkos* yra trečias Mažosios Lietuvos giesmynas, išėjęs po Martyno Mažvydo *Giesmių Chriksczoniškų* (1566–1570 m.) ir Jono Bretkūno *Giesmių Duchauų* (1589 m.). Be gausių perspausdinimų iš ankstesnių giesmynų, *Giesmėse Chriksczionischkose ir Duchauischkose* paskelbta per 50 naujų tekstų, kurių šaltiniai pateikiami kartu su fotografuotais lietuviškais tekstais giesmyno faksimilėje (Zengštokas [12]).

Straipsnyje nagrinėjama naujų Zengštoko tekstų istorija, užsibaigianti Berento 1732 m. giesmynu (Berentas [1]), į kurį patekė Zengštoko tradicijos kūriniai (iš viso 27) buvo pakartotinai leidžiami per du šimtmečius. Smulkiau sustojama ties giesmėmis, kurios nepateko į 1666 m. ir 1732 m. giesmynus: atsizvelgiant į tuometines lietuviškas bei vokiškas Prūsijos publikacijas, stengiamasi paaiškinti, dėl kokių priežasčių dalis 1612 m. tekstų nebuvo juose perspausdinta.

Šiai temai iki šiol nebuvo skirta jokia speciali publikacija: keliais aspektais apie ją teuzsimenama Ostermejerio [8, 328], Pociūtės [9, 63–64 ir 149–175] ir Michelinio [6, 148, 185–210] monografijose. Todėl pagrindinis tyrinėjimo šaltinis lieka Mažosios Lietuvos giesmynai nuo Zengštoko iki Berento laikų ir du tuometiniai Prūsijos giesmynai vokiečių kalba.

Su 1612 m. *Giesmėmis Chriksczionischkomis ir Duchauischkomis* XVI a. lietuvių liuteronų lobynas buvo papildytas 51 nauju tekstu.

Dešimt naujų 1612 m. tekstų yra originalūs ar pusiau originalūs kūriniai, neturintys tikslaus atitikmens kitomis kalbomis. Penki iš jų sukurti pagal Bibliją: *Christus mires kiele* [12, 34a–34b], *Prisiwerski Sunau mielas* [12, 48a–49], Augustino Jomanto *Teip Dievs*

*swieta pamileia*¹ [12, 53b–54b], *Wiernai wissi atminkime* [12, 72b–73b] – pagal Naujajį Testamentą, o *Jng tawe Diwe asch tikiu* [12, 102a–102b] – pagal psalmę *In te domine speravi*. Šiai grupei dar priklauso *Chwola taw buk saldus Diwe* [12, 23b–24a], *Koŕnas krikščzonis kalts ira* [12, 60a–61a], *Diwas Tewas wisgalis* [12, 93b–94a], Augustino Jomanto *Christe geribes diena praeia* [12, 109a–110b] ir pagal *Kyrie clementissime* perdirbtas smulkus tekstas *Kyrie mielausasis Diwe* [12, 24a].

Tik keturi iš minėtų tekstų pateko į 1732 m. giesmyną: *Christus mires kiele* (> *Kristus miręs kėle* [1, nr. 68]), *Chwola taw buk saldus Diwe* (> *Taw Garbe buk saldus Diwe* [1, nr. 48]) ir gana aukštu meniniu lygiu pasižyminčios abi Augustino Jomanto giesmės *Teip Diws swieta pamileia* (> *Teip Diws swieta pamileia* [1, nr. 74]) bei *Christe geribes diena praeia* (> *Kristau Gėrybe praėio* [1, nr. 206]).

Tekstai *Diwas Tewas wisgalis*, *Jng tawe Diwe asch tikiu*, *Prisiwerski Sunau mielas* ir *Wiernai wissi atminkime* po 1612 m. daugiau nebebuvo perspausdinti. Vietoje *Diwas Tewas wisgalis* Kleinas [5, 273–274] pateikė panašią pradžią turintį Mažvydo tradicijos kūrinių *Diwe wisgalisis*, kurį Zengštokas [12] buvo atmetęs. Išlaidaus sūnaus ir turtingo smagurio parabolijų pagrindu sukurtos giesmės *Prisiwerski Sunau mielas* ir *Wiernai wissi atminkime* galėjo atrodyti nebeaktualios teminiu atžvilgiu, o ypatingu poetiškumu nepasižyminčio teksto *Jng tawe Diwe asch tikiu* buvo atsisakyta gal dėl to, kad, išskyrus naują menišką vertimą iš lenkų kalbos *Diwop baukiu*, visi Kleino [5, 311–352] išspausdinti psalmių perdirbimai turi vokišką atitikmenį.

Kiti du grupės kūriniai (nereikšmingas *Kyrie mielausasis Diwe* ir *Koŕnas krikščzonis kalts ira*) buvo perspausdinti visuose Kleino tradicijos giesmynuose ([5, 94 ir 236–240], [8, 99 ir 304–308], [11, 99 ir 343–347]), o Berentas [1] jų atsisakė. Šventos vakarienės giesmė *Koŕnas krikščzonis kalts ira* galėjo atrodyti nebereikalinga, paskelbus naujus tekstus *Eikit' bėn' Waikai pikteji* [1, nr. 125] ir *Gatawókis' jau Duŕėle* [1, nr. 126], išverstus iš populiarių vokiškų originalų *Kommt, ihr schnöden Adamskinder* ir *Schmücke dich, o liebe Seele*.

Visi likusieji 1612 m. nauji tekstai (iš viso 41) išversti iš kitų kalbų².

Šeši tekstai versti iš lotyniškų originalų: *Kyrie garbinkim wissi* (< *In hac die laudes demus*) [12, 5b], *Kyrie Diwe didis* (< *Kyrie, magnae Deus*) [12, 15a], *O Schwiesibe Traice*

¹ Šį tekstą Pociūtė [9, 172] nepagrįstai laiko giesmės *Tak Pan Bog ſwiát umitował*, išspausdintos lenkų liuteronų giesmyne *Cantional* [2, H 18a–19a] ir vėlesnėse publikacijose, vertimu: šių kūrinių sandara gerokai skirtinga.

² Straipsnyje atsirobojama nuo sąsajų su tuometinėmis kitakalbėmis knygomis klausimo, nes nenorima kartoti to, kas rašoma ankstesnėje publikacijoje (Zengštoko [12]), į kurią nurodoma.

schwenta (< *O lux beata trinitas*) [12, 42a] ir katekizmo giesmės *Tikiu ing wienaghi Diewa* (< *Credo in unum Deum*) [12, 39a–39b], *Kursai nor ischganitu buti* (< *Quicumque vult salvus esse*) [12, 39b–41b] bei *Danguiesis musu Tiewe* (< *Pater noster*) [12, 46a]. Iš jų tik *O Schwiesibe Traice schwenta* (> *O Szwiesybe Traice ſwenta*), pristatomas kaip vertimas iš vokiečių kalbos, pateko į Berento giesmyną [1, nr. 79].

Kyrie Diewe didis (su kuriuo konkuravo meniškesnis Mažvydo tradicijos *Kyrie Wersme geribes*) ir didesni tekstai *Tikiu ing wienaghi Diewa* bei *Danguiesis musu Tiewe* nepakartoti nei Kleino giesmyne [5], nei vėlesniuose rinkiniuose: ne itin menišką giesmę *Danguiesis musu Tiewe* pakeitė Kleino vertimas iš vokiečių kalbos *O Diewe maldas tu liepei daryti* [5, 169], o giesmę *Tikiu ing wienaghi Diewa* – kūrinys *Aß ing wieną tikkiu Diewą* [5, 165–166], taip pat išverstas iš vokiečių kalbos. Likusieji du tekstai (nereikšmingas *Kyrie garbinkim wissi* ir *Kursai nor ischganitu buti*) buvo kartojami iki 1705 m., o Berentas [1] jų neperspausdino: kadangi lietuviai jau turėjo Lutherio *Wir gläuben all an einen Gott* lietuvišką atitikmenį *Mės tikkim ing wieną Diewą* [1, nr. 99] ir Prūsijoje populiarios giesmės *Jch gläub an Gott* vertimą *Aß ing wieną tikkiu Diewą* [1, nr. 98], buvo galima apsieiti ir be gana ilgo bei nuobodoko antrojo teksto, tikriausiai nebetinkančio XVIII a. skoniui.

Kiti šeši kūriniai išversti iš lenkų kalbos: *Numuczimu wieschpaties, sawa malanausia* (< *Umęczenie naszego pana miłosnego*) [12, 16b–18a], *Diewe Tiewe isch dangaus* (< *Boże Oycze niebieski*) [12, 50b–51a], *Anksti pabudus nūg miega* (< *Rano wstawssy ze snu swęgo*) [12, 89a–89b], *Jau temsta naktis priieia* (< *Już się zmierzka nadchodzi noc*) [12, 92b], *Paiuskiet wissi ſmones* (< *Ocućie się, wſyscy ludzie*) [12, 87b–88a] ir *Senei buwa mums sakita* [12, 111b–112b]. Paskutinysis iš jų Zengštoko [12] pristatomas kaip Augustino Jomanto vertimas iš tiksliau neapibūdinto lenkiško šaltinio, kurio man nepavyko surasti. Iš šių tekstų tik *Diewe Tiewe isch dangaus* (> *Diewe Tēwe iß Dangaus*) pateko į 1732 m. giesmyną [1, nr. 112], o per jį – į vėlesnes liuteronų publikacijas.

Tekstai *Anksti pabudus nūg miega*, *Jau temsta naktis priieia* ir *Senei buwa mums sakita* po 1612 m. nepakartoti: vokiško atitikmens neturinčios rytinė ir vakarinė giesmės *Anksti pabudus nūg miega* ir *Jau temsta naktis priieia* turėjo priklausyti Kleino giesmyno skyriams, kurie gerokai papildyti naujais tekstais, daugiausia verstais iš vokiečių kalbos³, o Jomanto vertimas *Senei buwa mums sakita* netiko jokiai skyriui, būdamas nevienalytis kūrinys ir, be to, dalinai kartodamas iš vokiečių kalbos išverstos giesmės *Diews dawē Euangelia* turinį.

³ Plg. *Dėkawoju taw per Sunu* [5, 257–258], *Taw aß padėkawosiu* [5, 258–260], *Diena war' nakti tamsejē* [5, 261–262], *Taw dėkawoju Pone* [5, 263–265], *Ak Diewe mielas Pone* [5, 266–268], *Kad rytmezczeis anksti kellu* [5, 271–272], *Taw Diewe dekawoju* [5, 290–292], *Į akkis mum's miegas traukiąs* [5, 292–294], *Ak pasilik su mum's JEZAU* [5, 296].

Kūriniai apie Kristaus kančią *Numuczimu wieschpaties* ir *Paiuskiet wissi βmones* buvo kartojami iki 1705 m., o Berentas [1] jų atsisakė. Su pirmuoju iš jų konkuravo 1666 m. paskelbta meniškesnė Švobos giesmė *Duβéle brangi apdumok* [1, nr. 42], laisvai išversta iš vokiško šaltinio *Auf meine Seel mit Fleiß betracht*, o su ne itin aukšto meninio lygio giesme *Paiuskiet wissi βmones* – kitas Kleino giesmyno tradicijos tekstas *Ak Diewe maloningas* [1, nr. 291], verstas iš *Ach Gott thu dich erbarmen*.

Daugiausia giesmių išversta iš vokiečių kalbos: *Ciesars Augustus pradeia* (< *Kaiser August leget an*) [12, 13a–14a], *Dziauktes dziauktes ius Chrikschczonis* (< *Frewt euch, frewt euch, all in gemein*) [12, 14a–14b], *Kielessi Christus nūg smierczia*⁴ (< *Erstanden ist der heilig Christ*) [12, 29b–30b], *Tawesp wienop Jesu Christe* (< *Allein zu dir Herr Jesu Christ*) [12, 47b], *Nekalts Diewa Awineli* (< *O Lamb Gottes unschuldig*) [12, 63b], *Kam smutijes schirdis mana* (< *Warumb betrübst du dich mein hertz*) [12, 73b–74b], *O βmogau tu atminki* (< *O Menschewöllst bedencken*) [12, 74b–75b], *Ach krikschczonis bukūt linksmi* (< *Ach lieben Christen seid getrost*) [12, 76a–76b], *Sutek wieschpaczui irgi wirausibei* (< *Gib unsern Herren und aller Oberkeit*) [12, 77b], *Jau schi swieta paliekmi* (< *O Welt ich muß dich lassen*) [12, 78a–78b], *Ach kaip biednas ir musu czesas* (< *Ach wie ellend ist unser zeit*) [12, 78b–79a], *Jau asch Diewui nūssidūmi* (< *Jch hab mein sach Gott heim gestellt*) [12, 79a–80a], *Jesau Christe βmogau Diewe* (< *Herr Jesu Christ waar Mensch und Gott*) [12, 80a–81a], *Paliauket nu werkti ir skunsties* (< *Horet auff mit trauren und klagen*) [12, 83a–83b], *Diews dawé Euangelia*⁵ (< *Gott hat das Euangelium/ gegeben*) [12, 85a–85b], *Dzaukites mieli krikschczonis* (< *Jr lieben Christen frewt euch nun*) [12, 86a–87a], *Tikrai esme tame czese* (< *Es ist gewißlich an der Zeit*) [12, 87a–87b], *Diekawoiu tau per Sunu* (< *Jch danck dir schon durch deinen Sohn*) [12, 90a–90b], *Kelkites mieli waikelei* (< *Steth auff ihr lieben Kinderlein*) [12, 90b–91a], *Christau essi schwiesi diena* (< *Christ der du bist der helle Tag*) [12, 92a], *Garba tau O geras Diewe* (< *Wy dancken dy, o güdige God*) [12, 92b–93a], *Dekawokim Ponui mielastiwamui* (< *Dancket dem Herren denn er*) [12, 94a–94b], *Diekawokim nu Diewui mielamui* (< *O Gott wir dancken deiner güte*) [12, 94b–95a], *Schlowinket pona* (< *Lobet den Herren, lobet den Herren*) [12, 95a–95b], *Dwieiu daiktu praschau* (< *Zwey ding O Herr bitt ich von dir*) [12, 95b–96a], *Wieschpats mana wiernas piemū* (< *Der Herre ist mein trewer Hirt*) [12, 101b–102a], *Didziauso bedo budami* (< *Wenn wir in höchsten nöten sein*) [12, 113b–114a], *Szinau esch graβia bolele*⁶ (< *Jch*

⁴ Tekstas pristatomas kaip Simono Vaišnoros vertimas.

⁵ Tekstas pristatomas kaip Aleksandro Rodūnionio jaunesniojo vertimas.

⁶ Tekstas pristatomas kaip Stanislovo Virčinskio vertimas.

weiß mir ein Blümlein ist hübsch und fein) [12, 114b–115a], *Ach wiespatie teisus Diewe* (< *Ach Herre, du gerechter Gott*) [12, 115a–115b]. Tik aštuoni iš jų nepateko į 1732 m. giesmyną (Berentas [1]).

Keturi tekstai nepakartoti nei Kleino [5], nei vėlesniuose rinkiniuose: *Ciesars Augustus pradeia, O šmogau tu atminki, Diekawokim nu Diewui mielamui, Dzaukites mieli krikščzonis*. Pirmieji du galėjo nepatekti į Kleino rinkinį vien dėl to, kad vokiškų jų originalų trūksta tuometiniame Prūsijos giesmyne vokiečių kalba (Neu-vermehrtes [6]); jų turėjo trūkti ir nuo XX a. pirmosios pusės neprieinamame ankstesniajame 1650 m. leidime (plg. Führer [4, 193–194]), kuriuo Kleinas [5] greičiausiai rėmėsi rengdamas savo rinkinio pradinį variantą. Vietoje giesmės *Dzaukites mieli krikščzonis* Kleinas [5, 465–468] išspausdino *Krikščzonis dzaukitės nunay* – naują vertimą iš to paties vokiško originalo *Jr lieben Christen frewt euch nun*; šiuo atveju jis pasielgė kitaip nei su giesmėmis *Jau asch Diewui nüssidūmi, Jesau Christe šmogau Diewe, Tikrai esme tame czese* – turbūt populiariesnėmis už *Krikščzonis dzaukitės nunay*, – kurias perspausdino kartu su naujais vertimo variantais *Mielamui Diewui padūmies* [5, 413–417], *Jezau Kristau, kurs tu kartus* [5, 426–428], *Giwéname czése jau tammé* [5, 475–477]. Giesmė „Po walgia“ *Diekawokim nu Diewui mielamui* galėjo atrodyti nereikalinga, paskelbus 1666 m. rinkinyje kelis naujus, iš kitų vokiškų šaltinių išverstus konkurencinius tekstus⁷ ir dar įdėjus Zengštoko nepakartotą Mažvydo tradicijos giesmę *Szlownink koźna duźbia wierna* [5, 285–287].

Kiti keturi tekstai buvo kartojami iki 1705 m., bet neperspausdinti Berento [1]: *Dziauktes dziauktes ius Chrikschczonis, Kelkites mieli waikelei, Paliauket nu werkti ir skunsties ir Wieschpats mana wiernas*. Pirmieji du galėjo atkristi dėl to, kad nėra jų vokiškų šaltinių 1730 m. Karaliaučiuje išleistame giesmyne (*Der Singende* [3]), kuriuo rėmėsi Berentas [1], ruošdamas savo rinkinį. Vietoje giesmės *Paliauket nu werkti ir skunsties* pasirinktas meniškesnis švobos variantas *Zmones ne neredu dejūket*, verstas iš to paties vokiško Šaltinio *Hört auff mit trauren und klagen*, o Biblijos psalmės perdirbimo *Wieschpats mana wiernas piemū* atsisakyta dėl kitų psalmynui priklausančių gražesnių bei populiariesnių tekstų. Taigi 1732 m. ir vėliau buvo pateikiami tokie Zengštoko [12] tradicijos vertimai iš vokiečių kalbos: *Ak kaip wargingas yra Amźias* [1, nr. 258] (< *Ach kaip biednas ir musu czesas*), *Ak Krikščzonis bukit' linksmi* [1, nr. 202] (< *Ach krikščzonis bukit linksmi*), *Ak Wiešpatie teisus Diewe* [1, nr. 215] (< *Ach wiespatie teisus Diewe*), *Dekawoiu taw per Sunu* [1, nr. 222] (< *Diekawoiu tau per Sunu*), *Didžiausoj' Bėdoj' budami* [1, nr. 192]

⁷ Plg. *Garbe taw Diewe Pone* [5, 275–276], *Szlownink birdže wissa* [5, 276–278], *Akščzáusamui Tėwui* [5, 278–280], *Nu Diewui dėkawokim* [5, 283–284], *Didžamui musu Wiešpaczui* [5, 284–285].

(< *Didziauso bedo budami*), *Diekawokim' Ponui mielamui* [1, nr. 239] (< *Dekawokim Ponui mielastiwamui*), *Diew's dawė Ewangelią* [1, nr. 294] (< *Diews dawė Euangelia*), *Dwiejū Daiktū Diewe prašau* [1, nr. 240] (< *Dwieiu daiktu praschau*), *Garbe taw ak mielas Diewe* [1, nr. 248] (< *Garba tau O geras Diewe*), *Jau aš Diewui pasidūmi* [1, nr. 262] (< *Jau asch Diewui nūssidūmi*), *Jau swietą βį paliekni* [1, nr. 265] (< *Jau schi swieta paliekni*), *Jezaus Kristaus žmogaus Diewe* [1, nr. 267] (< *Jesaus Christe βmogaus Diewe*), *Kam smutijies' Szirdis mana* [1, nr. 164] (< *Kam smutijes schirdis mana*), *Kelėsi Kristus nūg Smercio* [1, nr. 55] (< *Kielessi Christus nūg smierczia*), *Kristaus essi βwiesi Diena* [1, nr. 251] (< *Christaus essi schwiesi diena*), *Ne kalts Diewo Awinėli* [1, nr. 47] (< *Nekalts Diewa Awineli*), *Sutek musū Karalui ir kožnai wirausybei* [1, nr. 94] (< *Sutek wieschpaczui irgi wirausybei*), *Szlowinket Diewą* [1, nr. 155] (< *Schlowinket pona*), *Tawęs Jezaus Kristaus* [1, nr. 119] (< *Tawesp wienop Jesu Christe*), *Tikkrai esme tamme Czėse* [1, nr. 296] (< *Tikrai esme tame czese*), *Zinnau aš gražę žolėlę* [1, nr. 123] (< *Szinau esch graβia bolele*).

Vieno iš šių vertimų (*Garba tau O geras Diewe*) istorija ypač įdomi: 1612 m. tekstas veikiausiai išverstas iš žemaičių vokiečių tarmės, nes giesmė *Wy dancken dy, o gūdige God* yra jam artimesnė už atitikmenis literatūrine vokiečių kalba; tačiau Kleinas, to nežinodamas, redagavo šį lietuvišką tekstą pagal jam prieinamą variantą *Wir dancken dir, O frommer Gott*, išspausdintą šiandien neprieinamame 1657 m. prūsiškame giesmyne (plg. Führer [4, 245]), o gal jau ir pirmajame šiandien taip pat neprieinamame 1650 m. leidime. Tai akivaizdžiai matyti lyginant pirminį variantą su Kleino [5, 294–296] redaguotu tekstu (patekusių į 1732 m. giesmyną) bei su *Wir dancken dir, O frommer Gott* tekstu [7, 632–633]:

Garba tau O geras Diewe/
Uš tawą Tewischka geribe/
Kaip mes be bėdos schen
diena/ Weikei pabengiem ik
gala.

Saule atima spinduli/
Nakties tamsibes ateiti/
Praschom mes amβina
schwiesa/ Nūg musu tu
neatstoki.

Welns rods su sawa kitrast/
kaip ir Rasbainikai nakti/ Jo
silas nepriestengieme/ Todel
buk prieg musu Pone.

Kuna/ dusche/ lobi waliok/
Nūg wissa pikta mus saugok/

Garbe taw ō gėras Diewe
Už tawą didę gėrybę/
Jog mes be bėdos βę diena
Wėikiey pabėngem ik gala.

2. Sāule mums atim
spinduli/
Naktiės tamsybe ateiti/
Prašom/ Szwiesa amžinoji
Nūg musu tu ne atstoki.

3. Weln's rods aplink mus
sukkasi/
Kaip ir Razbainikai nakti/
Jo sylai ne pristėngime/
Todel buk prieg musu
Pone.

4. Esme nūg tawes sutwerti/

Wirdancken dir/ O frommer Gott/
Für dein erzeigete Wolthat/
Daß wir den Tag für dieser Nacht
Fast haben zu dem End gebracht.

2. Der Sonnen ihren Schein be-
nimmt
Die Nacht/ die Finsterniß her-
kömmt/

Wir bitten dich/ O ewigs Liecht/
Du wilst von uns dich wenden
nicht.

3. Der Sathan wütet umb uns her/
Gleich wie ein arger Löw und Beer/
Daß er uns bring in Noht und
Gfahr/ Herr Christ dein armes
Volck bewahr.

Per tawa wiernus Angelus/
Nūg skados saugok miegant
mus.

Kadang mes taipo sutwert/
negalim giwenti/ miegoti/ A tu
isch tawa malones/ Nakti ilset
essi dawes.

Tremk nūg musu wissu
bæda/ Saugok wieschpatie ir
nog goda/ Jr kas daugiaus gal
kluditi/ Jeib galetumbim
užmikti.

Jr kad ateis rithameta/
sweiki keltumbim nūg miega/
Jr kad tau padekawosim/ Wiel
sawa darbop nueisim.

Christe mus tu neužmirs-
chki/ Kad aschtra Suda laikisi/
Ant ischganima prikelk mus/
Kursai iau amžinai bus.

Garba buk nu Diewui
Tiewui/ ir io sunui Jesui
Christui/ Taip ir Dwassei
Linksmintoiei/ Traicei buk
schlowe amžinai/ Amen.

Brangiūju krauju atpirkti/
Dengk mus sparnėleis malones/
Jėib ilsėt galetumbim mes.

5. Tremk nūg musu wissā
beđā/
Saugōk nūg welno smarku-
ma/

Jr kas daugiau gal kluditi/
Jeib galetumbim užmikti.

6. Kunā/ dužę lobį wālok/
Nūg wissu pikto mus saugok/
Per tawa wiernus Angelus
Nū skadōs saugōk miegan-
čius.

7. Jeng kadda rytomets ateis/
Sweiki nūg miego kėlsimes
Jr kad dekawoję busim/
Wěl sawa darbop nueisim.

8. Kristau tu mus ne užmirški/
Kad tawa suda laikysi/
Dūk mums dangaus išgánima
Nūg tawes pagatáwita.

9. Garbe testow Diewui Tėwui/
Jr jo Sunui Jezui Kristui/
Taip ir Dwassei Linksmintojei
Traicei buk Blowe amžinay.

4. Sind wir doch dein Ges-
chöpf und Gut
Erworben durch dein theures
Blut/ Deck uns mit deinen
Flügeln zu/ Damit wir haben
Fried und Ruh.

5. Treib weit von uns all Hert-
zenleid/ Behüt fürs Satans
Grawsamkeit/

Gib aber was mag selig seyn/
Damit wir sicher schlaffen ein.

6. Nimm unsern Leib und Seel
in acht/ An uns der Feind hab
keine Macht/

Durch deiner lieben Engel-
Schaar/ Für Schaden uns im
Schlaff bewahr.

7. Daß wir/ wenn kommt die
Morgenstund/

Auffstehen fröhlich und gesund/
Und wenn wir dir gedancket
han/ An unser Arbeit wieder
gahn.

8. Vergiß HERR Jesu unser
nicht/ Wenn du wirst kommen
zum Gericht/ Führ uns zu dei-
ner Seligkeit/ Die du aus Gna-
den hast bereit.

Šiame straipsnyje pateikti duomenys pasidaro suprantami tik atsižvelgus į svarbų faktą, kad tiek Kleino, tiek Berento laikais oficialūs vietiniai vokiški giesmynai, būdami pagrindinėmis liturginėmis knygomis Prūsijos bažnyčiose, turėjo įtakos lietuvių mažumos giesmynų gimtąja kalba sudarymui. Būtent todėl apie 100 naujų Kleino giesmyno tekstų išversta iš vokiškų originalų, pateikiamų pirmiau minėtame 1657 m. giesmyne *New Preussisches vollständiges Gesangbuch*, o visi naujieji 1732 m. giesmyno tekstai turi atitikmenį 1730 m. giesmyne *Der Singende* [3].

Kai kurie senesni tekstai greičiausiai būdavo perspausdinami ne tiek dėl savo meniškumo, kiek dėl to, kad atitiko tais laikais populiarias vokiškas giesmes, su kurių turiniu lietuvių mažumos tikintieji turėjo susipažinti; kadangi žmonės jau būdavo pripratę prie jų, dažniausiai atrodydavo netikslinga juos keisti naujais vertimais iš tų pačių šaltinių. Lietuviškų giesmynų sudarytojai kur kas mažiau buvo varžomi tais atvejais, kai lietuviški tekstai

nebūdavo susiję su vokišku kontekstu arba kai tuometiniuose Prūsijos giesmynuose trūkdavo vokiškų jų originalų: jie laisvai galėdavo atmesti ir neperspausdinti visų tų giesmių, kurios buvo menko meninio lygio arba nebetiko savo turiniu ar sandara.

Visi šie samprotavimai leidžia suprasti, kodėl tik penki iš dvidešimt su vokišku kontekstu nesusijusių Zengštoko tradicijos giesmių pateko į Berento giesmyną ir buvo perspausdinamos iki pat XX a. pirmosios pusės: be gražių Jomanto kūrinių *Teip Dievs svieta pamileia* bei *Christe geribes diena praeia*, teišliko turiningos ir gana vaizdžios giesmės *Christus mires kiele* bei *Chwola taw buk saldus Diewe*, įdomia sandara pasižymintis verstinis tekstas *Diewe Tiewe isch dangaus*. Aiškesnė darosi ir toji aplinkybė, kad pusė⁸ iš nedaugelio į Berento 1732 m. giesmyną nepatekusių ir su vokišku kontekstu susijusių 1612 m. tekstų išversta iš šaltinių, kurie neišpausdinti tuometiniuose Prūsijos giesmynuose.

Įteikta 2006 m. balandžio mėn.

NUORODOS

1. BERENTAS, Jonas. *Jß naujo pėrveždėtos ir pagėrintos Giesmū-Knygos*. Karaliaučius, 1732. Cituojama pagal unikalų Valstybinės Prūsijos kultūros paveldo bibliotekos Berlyne egzempliorių (Signatūra: En 9820).
2. *Cantional Albo Piesni Duchowne Thorn 1587*. Frankfurt am Main, 1980.
3. *Der Singende Christ*. Königsberg, 1732. Cituojama pagal Göttingeno valstybinės bei universiteto bibliotekos egzempliorių (Signatūra: 8 H E RIT I, 12703).
4. FÜHRER, Ruth. *Die Gesangbücher der Stadt Königsberg*. Königsberg, 1927.
5. KLEINAS, Danielius. *Naujos [...] giesmju knygos*. Karaliaučius, 1666. Cituojama pagal Valstybinės Prūsijos kultūros paveldo bibliotekos Berlyne egzempliorių (Signatūra: 9810 R).
6. MICHELINI, Guido. *Gli inni sacri dei Lituani di Prussia: da Mažvydas a Kleinas*. Parma, 2002.
7. *Neu-vermehrtes und vollständiges Preussisches Gesangbuch Lutheri, und anderer geistreicher Männer*. Königsberg, 1666. Cituojama pagal unikalų Helsinkio universiteto bibliotekos egzempliorių (Signatūra: Sondersammlung 785.VII.13).
8. OSTERMEJERIS, Gotfrydas. *Rinkiniai raštai*. Vilnius, 1996.
9. POCIŪTĖ, Dainora. *XVI–XVII a. protestantų bažnytinės giesmės*. Vilnius, 1995.
10. RIKOVIJUS, Jonas. *Naujos [...] pagerintos giesmju knygos*. Karaliaučius, 1685. Cituojama pagal Vilniaus universiteto bibliotekos egzempliorių (Signatūra: Lr 1377).

⁸ Plg. *Ciesars Augustus pradeia, O šmogau tu atminki, Dziauktes dziauktes ius Chrikschczonis, Kelkites mieli waikelei*. Čia reiktų pridėti ir Berento atmetą *Wieschpats mana wiemas piemū*, kuri išversta iš *Der Herr ist mein getrewer Hirt* ir kurią Kleinas [5, 319–321] klaidingai laiko vertimu iš *Der Herr Jesu mein Hirt ist* greičiausiai dėl to, kad originalo *Der Herr ist mein getrewer Hirt* trūksta jo laikų Prūsijos giesmynuose.

11. ŠUSTERIS, Frydrichas. *Naujos [...] pagerintos giesmju knygos*. Karaliaučius, 1705. Cituojama pagal Vilniaus universiteto bibliotekos egzempliorių (Signatūra: Lr 1383).

12. ZENGŠTOKAS, Lozorius. „*Giesmes Chriksczionischkos ir Duchauischkos*“ ir jų šaltiniai (Parengė: Michelinis Guido). Vilnius, 2004.

THE HISTORY OF THE NEW TEXTS OF ZENGŠTOKAS' HYMNAL *GIESMES CHRİKSCZIONISCHKOS IR DUCHAUNISCHKOS*

GUIDO MICHELINI

Abstract

The Prussian hymnal *Giesmes Chriksczionischkos ir Duchauischkos*, edited by Zengštokas in 1612, continues the tradition of Mažvydas' *Giesmes Chriksczoniskas* (1566–1570) and Bretkūnas' *Giesmes Duchauanas* (1589). In addition to several texts reprinted from the previous hymnal, the book contains 51 new hymns, 41 of which are translations from other languages, mostly from German.

The paper deals with the history of those new hymns up to 1732, when 27 of them were reprinted: this number remained unchanged in the classical Prussian hymnal.

It is pointed out, that the hymnal of 1732 contains only 20% of the hymns which are original texts or translations not connected with German sources: only the most beautiful of them survived and were included in the classical Prussian hymnal.

The situation is completely different in the case of the 29 translations from the German: more than 70% of them were reprinted in 1732 and later.

This can be explained by the fact that in Prussia a very important role was played by German traditions: most of the Lithuanian translations from the German could not be rejected because they were related to sources which were popular in Prussia. In the light of this it is understandable why half of the rejected translations from the German did not have an equivalent in the Prussian hymnals of the time printed in German.

ZENGŠTOKO *GIESMIŲ CHRİKSCZIONISCHKŲ IR DUCHAUNISCHKŲ* NAUJŲ TEKSTŲ ISTORIJA

GUIDO MICHELINI

Santrauka

Su Zengštoko 1612 m. išleistomis *Giesmėmis Chriksczionischkomis ir Duchauischkomis* pradžiam Mažvydo *Giesmių Chriksczoniskų* (1566–1570 m.) ir Bretkūno *Giesmių Duchauanų* (1589 m.) tradicija. Be gausių perspausdinimų iš ankstesnių giesmyių, knygoje leidžiama per 50 naujų giesmių, iš kurių 41 išversta iš kitų kalbų, daugiausia – iš vokiečių kalbos.

Straipsnyje nagrinėjama šių naujų giesmių istorija iki 1732 m., kai buvo perspausdintos tik 27 iš jų: šis skaičius išliko nepakitęs ir klasikiniame Prūsijos giesmyne.

Pastebima, kad 1732 m. giesmyne perspausdinta tik 20 proc. naujų Zengštoko rinkinio tekstų, kurie buvo originalūs kūriniai ar neturėjo sąsajų su vokiškais šaltiniais: išliko ir į klasikinį Prūsijos giesmyną pateko tik patys gražiausi.

Kitokia situacija su 29 vertimais iš vokiečių kalbos: 1732 m. ir vėlesniais laikais buvo pakartota per 70 proc. šių tekstų.

Toks santykis paaiškinamas faktu, kad vokiškos tradicijos Prūsijoje turėjo labai svarbų vaidmenį: dauguma lietuviškų vertimų iš vokiečių kalbos negalėjo būti atmesti, nes siejosi su Prūsijoje itin populiariais šaltiniais. Atsižvelgiant į tai, aiškėja, kodėl pusė atmestųjų vertimų neturi atitiktens tuometiniuose Prūsijos giesmynuose vokiečių kalba.